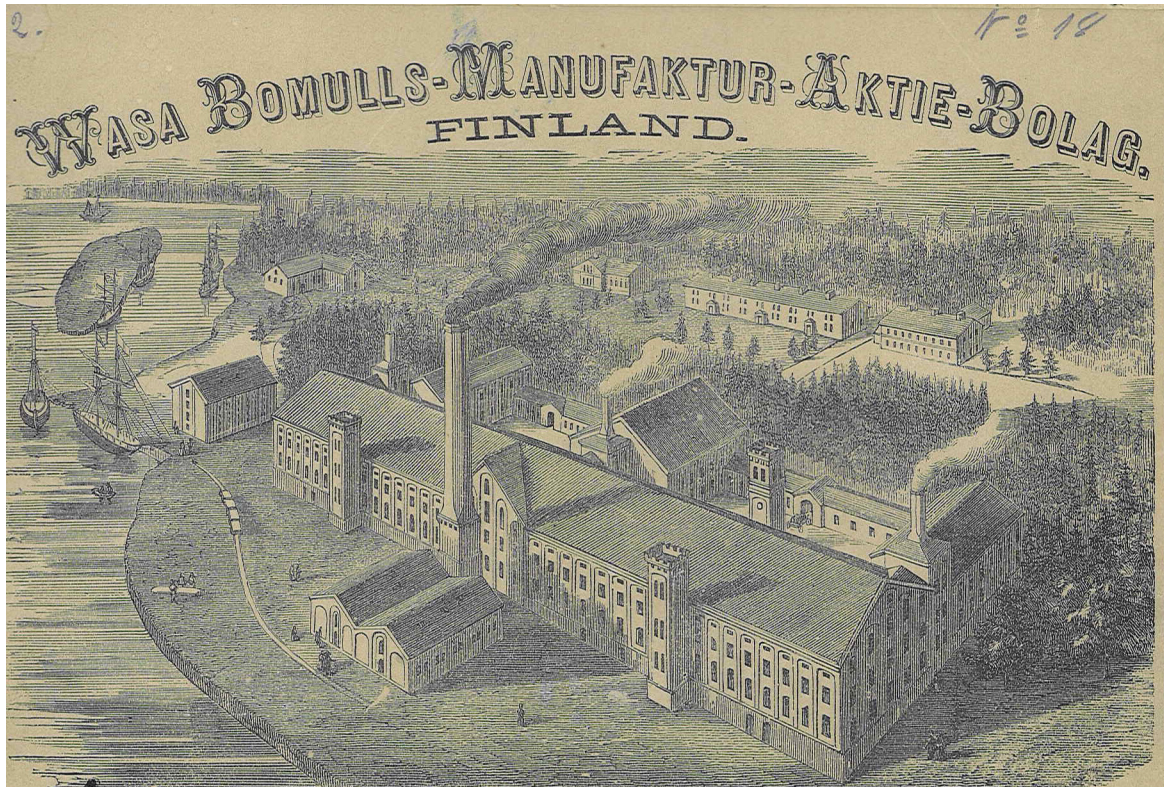

FAKTABLAD - ARKIVVÄSKAN

VASA BOMULL

FABRIKEN GRUNDAS

Kommerserådet August Alexander Levón grundade Vasa Bomullsmanufaktur Aktiebolag år 1857. Bomullsmanufakturen fick en tomt på Brändö sydvästra udde norr om rutstadens centrum. När Vasafabriken kom till hade bomullsfabrikerna i Tammerfors, Åbo och Forssa redan funnits i några årtionden. Det var billigt att importera bomull från Amerika, det var också lätt att importera textilmaskiner från England. Bomullstyger blev allt vanligare, och Ryssland utgjorde en stor exportmarknad. Startkapitalet hämtade Levón till stor del från Vasa Ångvarns vinster. Levón visste också att det fanns gott om arbetskraft att få i trakterna kring Vasa och inte minst i det finska Österbotten.

FABRIKEN VÄXER

I början tillverkade fabriken endast bomullsgarn. Väveriet invigdes år 1869. På 1880-talet fördubblades produktionen eftersom efterfrågan på bomullstyger växte, och väveriet byggdes ut. Det industriella och samhällsliga uppsvinget i Finland från och med 1860-talet syntes tydligt i fabriken produktion. På 1890-talet byggdes nya fabriksbussar, bl.a. ett helt nytt väveri. Vid den här tiden var bomullsfabriken den sjunde största industrin i hela Finland. År 1897 arbetade redan 1000 personer vid fabriken. Man började specialisera sig på mönstrade tyger och sytråd, under några år tillverkade man också fisknät.

KRIG OCH KONJUNKTURER, NYA PRODUKTER

Första världskriget innebar en svacka i produktionen, eftersom det blev svårt att dels få tillräckligt med bomull, dels kemikalier för färgningen av tyger. Under inbördeskriget 1918 levererade fabriken bomullsprodukter för den vita arméns behov ända tills bomullslagret sinade i maj. Efter första världskriget hade fabriken svårt att få tillräckligt med personal, eftersom många anställda flyttat och börjat i andra uppgifter i samband med krigsåren. Den internationella konkurrensen blev hårdare efter första världskriget, och Vasa Bomull måste tävla med engelska, tyska och svenska fabriker med låga priser.

Man utvecklade produktionssidan också i Vasa och började tillverka bl.a. frottétyger, tyg för sportskor och man utvidgade produktionen av de populära rutiga bomullstyger. Ett problem var dock tillgången på bostäder för arbetarna. Många bodde inhysta i dragiga vindsrum och trånga trähuslägenheter.

På 1930-talet intensifierades samarbetet mellan bomullsfabrikerna i Finland, och produktionens tyngdpunkter fördelades mellan de olika enheterna. På så sätt undvek man inrikes konkurrens, konkurrensen gällde hädanefter endast kunderna utomlands. I slutet av 1930-talet hade fabriken 1400 anställda.

Andra världskriget satte dock stopp för den jämna utvecklingen. Både råvara och beställda maskiner uteblev, och fabriken fick satsa på andra lösningar. År 1942 inleddes tillverkningen av papperstråd och -tyger. Produktionsmängderna sjönk med hälften, och allt som tillverkades gick åt för sjukhusens och arméns behov.

FUSIONER

Efter kriget växte produktionen kraftigt, bland annat för att tillgodose den inhemska beklädnadsindustrins behov. Också privatkonsumtionen steg kraftigt. På 1950-talet uppgick arbetsstyrkan igen till 1400 personer, och ibland var det brist på arbetskraft vid fabriken. Många arbetare flyttade till Vasa från andra bomullsfabriker i Finland.

Den utländska konkurrensen och de stigande produktionskostnaderna innebar dock att fabriken igen en gång måste omorganiseras i början av 1960-talet. År 1963 fusionerades Vasa Bomull slutligen med Finlayson-Forssa Ab. Också som en del av Finlayson profilerade sig Vasa Bomull som leverantör av bl.a. rutiga bomullstyger, tryckta inredningstyger och sytråd. Spinneriet lades som icke-konkurrenskraftigt ner år 1968, och bristen på billig vattenkraft gjorde att också resten av Vasafabriken var hotad inom Finlaysonkoncernen.

När Porin Puuvilla Oy fusionerats med Finlayson år 1973 svarade Vasa för endast 8% av koncernens produktion. De sista åren sysselsatte fabriken 300 personer som i huvudsak arbetade med trådtillverkning. Våren 1980 hade all produktion flyttats till andra fabriker inom koncernen, och maskinerna på Brändö tystnade för gott.

INDUSTRIALISERINGEN OCH ARBETSKRAFTEN

Finland industrialiserades med fart från och med 1880-talet. Arbetskraften till de framväxande trävaru- och textilindustrierna kom till övervägande delen från landsbygden.

I landsbygdssamhället hade barnen varit en viktig del av arbetsstyrkan, och i familjer som inte kunde försörja alla sina barn var det inte ovanligt att flickorna sökte pigtjänst redan i sjuårsåldern. I samma ålder kunde unga pojkar redan börja arbeta på sågverk och i skogen. Ännu på 1880-talet saknades lagar om arbetstiderna, vilket innebar att redan en åttaåring kunde ha 13-timmars arbetsdagar.

Landsbygdssamhället var säsongbetonat. Man arbetade så gott som dygnet runt under sommarhalvåret, största delen av jordbruksarbetet skulle utföras under några intensiva månader. I vintermörkret tog man det lugnare.

Industrialiseringen innebar en ny syn på arbetstid och arbetsår. Elektriciteten möjliggjorde ljusa arbetsutrymmen året om, och arbetstiden påverkades inte heller av dygnets timmar. Samhället övergick långsamt från landsbygdssamhällets tid till klocktid och exaktare arbetstider. I början var arbetsturerna på fabriker ändå mycket långa. Först år 1917 fick Finland en lag om åtta timmars arbetsdag, och ända fram till sekelskiftet 1900 bidrog många barn till försörjningen av sina familjer genom att arbeta i stället för att gå i skola. Finland hade visserligen fått sin första folkskoförordning redan år 1866, men det var tillåtet att anställa under 14-åringar ända fram till år 1917.

I städerna växte bostadsområden upp kring industrierna. På Brändö i Vasa byggdes bl.a. hyreskasernområdet Kapernaum. Flera familjer kunde dela på en enrummare, trångboddheten var vanlig. Bekvämligheterna var desamma som på landsbygden – man hade utedass i stället för inomhusklosett och vedspisen var kökets hjärta.

KÄLLOR:

Leinamo, Kari: Valmistettu Vaasassa. Neljä vuosisataa teollisuutta. Vasa 2006.

www-sidor:

Satakunnan museo, Teollisuustyön jäljillä. <http://www2.pori.fi/smu/sivut/index.php?p=456>
Februari 2011.

Suomen teollistuminen vuosisadan vaihteessa. www.tulsavo.fi/tarmo/kirja/1.htm